

L'École Populaire de Patois Expérience

Liliana Bertolo

PRÉSÈNTACHÓN

L'è dza dèi lo 1995 que m'eungadzo a moutré lo patoué dedeun le cllasse de l'“École populaire de patois”, de cou a sisse que lo patoué lo sayàn po, de cou i mèinoù é, l'an passò, pe lo premiè cou, n'i moutró la fasón d'écrie la noutra lènva a na dozén-a de-z-élève, bo eun Veulla. De-z-élève que l'ayàn caze tcheut de patoué défèèn: de Sèn-Cretoublo, de Brèissogne, de Sèn-Marsì, de Bretchón, de Tsezalet, de Bursa... magâ avouì l'ommo, la fenna, lo pappa ou la mamma d'eun gn atro veulladzo: eun dzèn mélandzo de tot a sor de caletó. Sèn que l'a cheur po eumpatchà de se comprènde è, surtoù, atò la métode di BREL, de poussèi tradouiyè eun gn'écriteua le défèènte réalitò de la lènva de tsaqueun.

Aprì avèi moutró le preunsipo d'écriteua, m'a falù troué de soluchón pe fiye écriye caitsouza i-z-élève sènsa pasé pe la traduchón que l'è eun gn ézersicho que pourte sovèn a eumpléyé le streteue de la lènva orijinella sènsa tiin contcho de salle di patoué. Pai n'i propouzò de eunvènté de conte eun partèn de cache eundi-cachón di tippo: qui l'ie? Ieui l'ie? Sènque féjè? Sènque l'a deut? Sènque l'an deu le dzi? Comme l'è fenè?

L'è tchica lo travail que féjòu a l'écoulla, avouì le mèinoù, can euncó sayòu métrèssa eun chouèn tchica la trase de la *Grammatica della fantasia* de Rodari. Avouì le grou l'è po si tan comodo perché man man que le-z-àn pason no perdèn pe lo tsemeun lo mondo di sondzo!

La mima baga n'èn fé pe le petchoù poème. N'èn trouó, pe défèèn non de paì de la Val d'Ousta, de mot que l'achan àu lo mimo son é, aprì, lo djouà l'è itó fasillo.

TEXTES

N'ayet eun cou eunna femalla que se criae Franchouéze. L'ayet pi de seuncant'àn é l'ie pa mariae. L'ie granta é bièn mie, l'ayet eunna meua bièn grecca é i pià pourtae todzor le chabó.

Restae dedeun eun veladzo de mountagne, mi lo cheun mitcho l'ie icartou di-z-atre. A couti de la mèizoùn n'ayet eun polaiilli.

« I mèntèn di tseun
de noutra viya... »
(Photo Diego Pallu)

Le dzi avion pomì
quetèi fae: la dzeleunna
fiouve bièn dé-r-ouc é fala-
ve équeité èn que diouve
mi Toubie l'ie testòn è
greuf é n'arie seur po
tsandzà idé.

Le dzi iàn lèisà lé
bague coumèn l'ion mi
Toubie, stouf dé èntic cou-
daì la dzeleunna, y a aproutsasse di poulailli é y a deu-lèi: « Si tou la plante po lé é
tou cllou po lou bec, té arantso totte lé plume é té pécco in bouillòn. La dzeleunna
tranquilla l'è ictéye quièya... a la fén cou Toubie y avie prédzà a an dzeleun-
na!!! ».

L'ie eun cou eun grou tseun née é gri, avouì eunna dzènta cua loundze, le
bouigno dret, eun joué teup é eun cléé. L'ayè pa de patroùn, can mimo tcheut lèi
tappavoun caétsouza a piquì é lo criavoun Totò.

Lo veladzo iouè restae l'ie petchoù è tranquilo, i soundzouùn d'eunna becca.
D'itsatèn é d'iveue, todzô le mimo dzi. L'iillize, la bouteucca é eunna dozén-a de
mitcho gri. N'ayè pa d'atro.

La bitche lambae to lo dzô i mèntèn di llaou é eumpatsae a tcheut.

La fameuille de Céteun l'ie eun trèn de travailli é, rèn contènta d'avèi eun
tseun i mèntèn di pià: « Va-t-èn, Totò! ».

Totò l'è lamboù ià é l'è alloù se catchi dèri la bouteucca. É bièn alloù que
Rina, la boutecanda, l'a vi-lo è l'a tappou-lèi eun grou toque de jamboùn.

* * * *

Eun cou, i veladzo ou foun de la coumba, n'ayet eunna vièille femalla que no
mèinoù criavoun Blandine. L'ie petchouda, le pèi to blan é de gran joué de la cou-
leur di miouzouti.

La mammagràn Blandine l'ie toudzor devàn la porta de mèizoùn, achataye su
eun brilloùn que nantave comme la coa de l'ano.

Blandine fi toudzor de tsaousouùn: de rodzo, de dzano, de vert... eun tsaousouùn
pe couleur comme se fisse toudzor carnavàl.

Blandine prèdze jamì, mi tsante todzèn todzèn de vièille tsansouèn d'eun cou.
Lé dzi dioun que l'è tchica matta dèi can l'è vevva.

Blandine contenue a fiye lé tsaousouèn de totte lé couleur é tsante dé viille tsansouèn.

* * * *

Ira eun co Batiste, eun poro ommo cou l'ae eunna grousa passìon: tsella dé tchanté é touit ommo, feméle é minà lammaon hcouté-lo. El passae moué d'ore a tchanté, ira a cha richesse.

Batiste l'ichtae in tin piquiot veladjo contre Ohta é tuit lo cognichaon pé a cha béla vouè.

El pasa totta la djornà a tchanté; corra ou vat a l'éhtabio, corra ou presta l'amedjé tchanta. Teut tsèn cou féi, el lo féi èn tchantèn.

El prèdja pocca é sou dèi dire argue lo di èn tchantèn. Corra y è na fehta ou veladjo el ou presta na tchantsón é parì ou pout dire teut tsèn cou pènsa.

Touit tsi dou veladjo é tsi dou veladjo contre dion cou l'at na béla vouè è qué hcouté-lo féi dou bén. Proppe pe tsenéque, touit lo créyon pé sènti-lo tchanté.

Vu qué touit lo créyaon a tchanté, l'an comintsà a donnéye dé sot é parì Batiste ora l'è 'n ommo cou vichc da cha passion: tchanté.

* * * *

Y vie eun ioù avouè de grose mostatse é de gro pèi lon. Y l'avie eun drolo de caratéyo, todzor grindzo è bièn rantcheun. Y ronson-ave to lo tèn, surtoù dèntor le mènoù que éboudzavon pe la reuva. Y se créyave Sèzar è vie vevvo da pouza.

Y restave pe ia grosa méizón, to solet, protso de la veulla. Y l'avie eun dzèn courti bièn sognà é ia péгна veugne su la couta.

Y l'avie fé pe tan de-z-an lo martchàn di vatse. Cougnissave queutte. Aya sordave caze pamì.

Y diave toudilón que l'arie voulù féye eun voyadzo avouè l'avión è traverchì la goille.

Le dzi riavon é diavon: « Ne lamerian beun vère Sèzar outre pe l'Amérique! ».

To p'eun dzor, le-z-amì l'an fé-lèi an djestra é l'an deu-lèi que déyave partì. Sèzar l'a ayoù tan pouiye que l'a vun-lèi la fivra.

* * * *

Ribàn l'ie la vatse de meun pappagràn. L'ie la rèina di baou. Totta nèye é todzor devàn totte le-z-atre pe allè eun tsan é eun mountagne.

Cheun baou l'ie a Tsezalet, deun pégnò veladzo protso l'éillize, voui eun dzèn boueuille dézot eunna toupie de prii.

L'iveue é l'ifouri le pasave i baou, tranquila, mi l'itsatèn eun mountagne bail-lave bataille i-z-atre rèine.

Me dijè que, a feun sèizoùn, l'ie contènta de pousèi se repouzi tchica deun le prou ba eun plan.

La fiertoù de seutta rèina fijè prédji pa maque le dzi di veladzo, mi de totta la quemiya.

Comme tot, le-z-an pasoun mi le souvenì restoun; comme le souvenì d'eun botcha voui la sin-a rèina.

* * * *

L'ie eun cou eun viou tsatagnì grou é to tors. L'ie to plétoù, courbo é tchica chorte, mi bièn veusto.

L'ie crèisi loulouùn d'eun ri é d'eunna grousa pira. Gneun vignèe lo troui péqué n'ayè pa de tsatagne.

To lo dzor avitchèe le trèn que passaoun tchica pi ba. Eun dzor, lagnà d'itre solette, l'a désidoù d'allé vire lo moundo.

« N'i pa de botte, comme fiyo a rouli? »

Pouro llou, l'aré bièn mou i pià sènsa botte! Fa lèi fée to de chouite catro pèe de sabó.

Le sabó l'iaoun trop itrette é lèi fiaoun mou. Lo pouo tsatagnì l'a falli beutti rèise é sabó dedeun l'ive pe pa avèi mou i-z-ariatseun.

* * * *

L'ie an femalla granta, co tchica ériounda, que l'ayet eun dzèn vesadzo blan é rodzo.

L'ie devàn la pourta de mèizoùn de mé é m'avéitchave eun me sourièn. Rivon finque lé-z-oué, mi prédzave pa.

L'a baillà-me eunna fleue que l'ie caze dza sètse, mi me sèmlave que n'isse baillà-me eun trézor.

L'a deu-me: « La fleue l'è pe té! Can l'è totta sètse, caya-là ià, mi oublià pa lo cheun flou. L'è lo flou di moundo di mèinoù! ».

Lé dzi pènsavoun que fisse itaye matta. Mé n'ayoù coumprèi que l'ie tournaye pégna, que l'ie comme eunna fiilletta.

N'i salua-la eun lèi fezèn eun dzèn souri. La fleue la vardo todzor dedeun lo queur.

Spectacle du cours de graphie “su papí a carón”

(Photo Diego Pallu)

POÈME

Tcheu le-z-àn, devanque eungnoué le lesón
tsaqueun l’at eun dotachón
eun bo cair de papí a carón.
Cair pe prènde de notte
pe cayé bo de broillón.
Cair pe la memouée.
Pe po pédre lo fi y è rèn de miòu de sèn que riste écri.
La premiye padze blantse
cai coù fé fènque pouiye.
Eungrave la tatché,
lèi fiye de patchoque a nouviye.
N’a de sisse qu’écricion petchoù, petchoù.
Comènsou su i sondzón
é eumplèison tcheu le carón
avouì pachènsé é presijón.
N’a d’atre, mouèn crèntivvo

que queutton colaté la plumma sé é lé.
Sènsa la mouèndra considérachón
respetton gnanca le carón...
E eun cattro cattro ouet... lo cair l'è fenet!
Plèn de “tch”, de “dz”,
de “ts”, de “s” é de “z”.
E pi de son iver,
de sisse pi clouzù,
de son pi queur, pi lon,
de mot parocsitón!
Teteun, a l'èntor de so
n'a preui de desquechón...
Tsaqueun pènsè a sa modda
é tcheut l'an na splecachón
pe soufîn le rèizón
s'eungn écrit de seutta ou de salla fasón
...su de foillet de papì a carón.